



Haber: Egehan Erkin

İnternet dünyasının ‘dezenformasyon avcıları’: Türkiye’de teyitçiliğin portresi

İnternet ortamında yayılan yanlış bilgilerle mücadele eden Teyit/doğrulama platformları son dönemde adından sıkça bahsettiriyor. Şüpheli içerikleri uluslararası kabul görmüş yöntemlerle araştırıp teyit platformları, zaman zaman gazeteciler ve basın kuruluşlarıyla karşı karşıya da gelebiliyor. Tartışmaların odağındaki doğrulama çalışmalarıyla ilgili bu faaliyetleri yürüten üç kuruluşun temsilcilerinin yanı sıra akademisyen Prof. Dr. Süleyman İrvan, gazeteciler Çağla Üren ve Erkin Öncan’ın görüşlerini alarak Türkiye’de teyitçiliğin portresini çizmeye çalıştık.

İnternet kullanımının yaygınlaşması ve sosyal medya platformlarına gösterilen yoğun ilgi, yıllar içinde birçok alışkanlığımızı değiştirdi. Gazetecilik de teknolojik gelişmelerden etkilenen mesleklerin başında geliyor.

Geçmiş yıllarda kâğıt gazeteler ile okurlarına ulaşan gazeteler, artık herhangi bir bilgiyi sanjeryer içinde internet ve sosyal mecralar aracılığıyla okuruna aktarabiliyor. Gazetecilikte yaşanan bu değişim okurun alışkanlıklarını da güncelledi. Artık birçok kullanıcı, gün içinde yaşanan ya da yaşanması muhtemel gelişmeleri ya sosyal medyadan takip ediyor ya da internet gazeteleri aracılığıyla öğreniyor.



Matbu yayıncılıkta sınırlı bir haber akışı sağlanırken, internetin hayatımıza girmesiyle bu ‘kota’ ortadan kalktı. Sosyal medya, gün içinde binlerce haberin paylaşıldığı bir enformasyon yığına dönüştü. Gazetecilerin haber faaliyetlerinin yanı sıra artık yurttaş gazeteciler ve ‘haber’ iddiası olmayan kişiler de kolaylıkla bilgi paylaşıp bu paylaşımı çok sayıda kişiye ulaştırabilme imkânı elde etti.

ÇAĞIMIZIN SORUNU: DEZENFORMASYON

Yaşanan bu gelişmeler dezenformasyon sorununun da beraberinde getirdi. Sosyal medyada ‘yalan veya yanlış’ bilgi içeren paylaşımlar hızla öne çıkarken, zaman zaman internet gazetelerinin de benzer hataları yapıldığı görülüyor.

DEZENFORMASYON SORUNU TEYİT PLATFORMLARINI ORTAYA ÇIKARDI

Bu yoğun bilgi karmaşası, teyit/fact-checking (doğruluk kontrolü) platformlarını ortaya çıkardı. Sosyal medyada yapılan paylaşımları, köşe yazarlarının iddialarını, siyasetçilerin söylemlerini ve medya kurumlarının haberlerini mercek altına alan bu kuruluşlar, kendilerine özgü yöntemlerle, şüpheli içerikleri doğrulamaya ya da yanlışlama faaliyeti yürütüyor. Öte yandan teyitçilik yapan kuruluşlar şimdiden çok sayıda takipçiyi ulaştırmış durumda.

Türkiyede hâlihazırda doğrulama faali-



Kaplıca, Doğruluk Payı’nı (DP) şu şekilde tanımlıyor: Doğruluk Payı, fikir olarak 2013’ün son aylarında olgunlaştı diyebiliriz. Projenin ana müdahale noktasını siyasi kültürü demokratikleştirme üzerine belirledik. Doğruluk Payı, dünyada örnek olarak o dönemde siyasi doğruluk kontrolü yapan Politifact, Factcheck.Org gibi organizasyonları kendine örnek aldı. Projenin faaliyeti, siyasi aktörlerin açıklamalarını kontrol etme olarak tanımlandı. O günden bu yana geçen yaklaşık dokuz yıllık süreçte ise kapsamımız genişledi ve her türlü kamusal paylaşımı kontrol etme olarak güncellendi. Doğruluk Payı, şu anda her türlü internet paylaşımını kontrol eden bir doğruluk kontrolü platformu.”

“AMACIMIZ TÜM YANLIŞ BİLGİLERİ BİTİRMEK DEĞİL”

Platformun amaçlarına da değinen Kaplıca, “Amaçımız sosyal medya platformlarındaki tüm yanlış bilgileri bitirmek değil. Zaten böyle bir amaç gerçekçi de olmaz. DP’nin amacı aslında internetin ve özde sosyal medya platformlarının büyüdüğü bir yanlış bilgi sorunuyla yine aynı internetin sağladığı araçlarla mücadele edilebileceğini sıradan kullanıcıyı göstermek ve öğretmek” ifadesini kullandı.



Doğruluk Payı'nın kurucularından Koray Kaplıca

“Sosyal medya, gün içinde binlerce haberin paylaşıldığı bir enformasyon yığına dönüştü.”

Gazetecilerin haber faaliyetlerinin yanı sıra artık yurttaş gazeteciler ve ‘haber’ iddiası olmayan kişiler de kolaylıkla bilgi paylaşıp bu paylaşımları çok sayıda kişiye ulaştırabilme imkânı elde etti.

“HIZLI GAZETECİLİK HABERİN KONTROLÜNÜ GERİ PLANA ATTI”

Kaplıca, kendilerinin de arasında bulunduğu doğruluk kontrolü platformlarının internet gazeteciliği üzerindeki etkileriyle ilgili şu görüşleri paylaştı: “Rekabetle daha da önemli hale gelen hızlı gazetecilik, haberin kontrolünü geri plana attı. Burada DP’nin de içinde bulunduğu doğruluk kontrolü platformları ekosistemin daha iyi işlemesi için süreç müdahil oldular ve haber akışını daha sağlıklı hale getirmeye çalışıyorlar.”

“DP’nin kullandığı yöntem uluslararası olarak kabul görmüş çeşitli ilkeler üzerinden sınırları çizilen bir prosedürler bütünü. Kaynakların şeffaf şekilde belirtilmesi, aktöre bağlı kalmaksızın adaletli bir şekilde o prosedürlerin yürütülmesi ve finansal şeffaflık bu ilkelerin en başta gelenleri.”

“GAZETECİLERİ DENETLEMENE GİBİ BİR ROL ÜSTLENMİYORUZ”

Kaplıca, “Doğruluk Payı kendini gazeteciler/basın-yayın organları

üzerindeki bir denetim mekanizması olarak görüyor mu?” sorumuza ise şu yanıtı verdi:

“Gazeteci ve medya kuruluşlarının paylaşımlarını yanlışladığımız birçok analizimiz var. Fakat bu analizler bir hedef göstermeden ya da sürekli bu kuruluşların haberlerinin denetlendiği bir rolden çok bu kuruluşların okuyucularına spesifik bir haberde yer alan yanlış kısımları bilgilendirme amacı taşıyor. Üstelik biz analizlerimizde iddiaların olabildiğince köküne kadar gidip sorumluluğun ne kadar yayıldığını gösterme yapıyoruz. Elbette bazı medya kuruluşları kasıtlı şekilde yanlış bilgi yayabiliyor. Ama biz DP olarak o tür kuruluşları denetleme gibi bir rol üstlenmiyoruz ve öyle bir mesaj vermemeye de çalışıyoruz. Biz sağlıklı bilgi akışının devamı için ekosistem içinde üstlendiğimiz görevi yapmaya çalışıyoruz.”

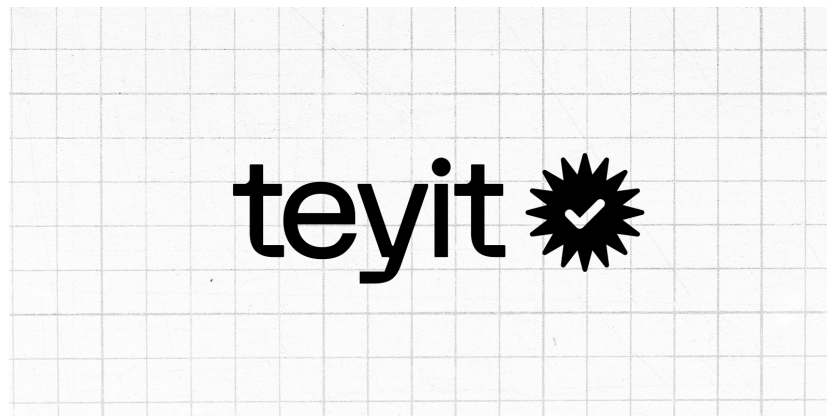
“HERKES GİBİ DOĞRULU PAYI DA HATA YAPABİLİR”

Kendi faaliyetlerinin doğruluğu ve denetlenebilirliğiyle ilgili de konuşan Kaplıca, sözlerini şu ifadelerle noktaladı:

“Herkes gibi DP de hata yapabilir. Fakat birçok içerik üreticisinden farklı olarak belli ilkeler üzerinden şekillenen prosedürler bütünü DP’de hatayı istisnai hale getiriyor. DP’nin bu ilkelerle bağlılığı da çatı kuruluş olan Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı (IFCN) tarafından her yıl denetleniyor. Kanıtların bize net bir şey göstermediği iddiaları yapmamamız bize hata konusunda önemli bir bağlılık gücü sağlıyor. Her adımı belli bir mantık dahilinde hareket ederek izliyoruz.”

TEYİT.ORG: DÜŞÜNME ALIŞKANLIĞINI ORTAK DEĞER HALİNE GETİRMEYİ HEDEFLİYORUZ

Teyitçilik/fact-checking (doğruluk kontrolü) alanında varlık gösteren bir diğer kuruluş ise Teyit.org. Bu platform aynı zamanda Facebook ve TikTok’un Türkiye’deki üçüncü taraf doğrulama partnerliğini yapıyor ve IFCN tarafından düzenli olarak denetleniyor.



2016 yılından bu yana yayın yapan Teyit.org’un Eş Kurucusu ve Avrupa Doğruluk Kontrolü Standartları Ağı’nın yönetim kurulu üyesi Gülün Çavuşa, teyit/doğrulama yöntemleri, bugüne kadarki faaliyetleri ve aldıkları geri bildirimler ile ilgili sorular yönelttik.

Çavuş, Teyit.org’u şu şekilde tanımlıyor: “Teyit internetteki yanlış bilgi sorununa karşı eleştirel düşünme alışkanlığını ortak değer haline getirmeyi hedefleyen bir doğrulama kuruluşu. 2016’dan beri internetteki şüpheli bilgileri inceleyen, dijital okuryazarlık ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için eğitim faaliyetleri yürütüyor, farklı aktörleri bir araya getirerek yanlış bilgi sorununa yönelik sürdürülebilir çözümleri geliştirmesine katkıda bulunuyoruz.”

ÇAVUŞ, TEYİT.ORG’UN ŞÜPHELİ BİLGİLER KARŞISINDAKİ ÇALIŞMA PRENSİPLERİNİ İŞİ ŞEKİLDE ÖZETLEDİ:

“Ekibimiz düzenli olarak internetteki ve medyadaki şüpheli bilgileri taryor, kullanıcılardan gelen bildirimleri takip ediyor. Şüpheli bilgileri, acilией ve yaygınlık kriterlerine göre önceliklendiriyoruz. İnceleme sırasında açık kaynaklara başvuruyoruz ve en az iki açık delilin bulunmasına özen gösteriyoruz. Şüpheli bilgileri tasnif etme, inceleme ve ayırt etme konusunda çok güçlü ve tecrübeli bir ekibimiz var. Ancak tip, mühendislik, hukuk gibi teknik bilgi gerektiren konular olduğunda ise uzmanlara ve ilgili kurumlara başvurarak çalışmalarımızı güncelliyoruz. Bugüne kadar yüzde 99.8 hatasızlık oranıyla hareket etmemizi bağımsız editoryal yapımız, şeffaflığımız, metodolojimiz ve ilkelimiz borçluyoruz.”

Çavuş, Teyit.org’un şüpheli bilgiler karşısındaki çalışma prensiplerini işi şekilde özetledi:

“HATALI BİLGİ PAYLAŞAN, PAYLAŞTIĞI BİLGİNİN HATALI OLDUĞU TARAFINA AKTARILMASINA RAĞMEN DOĞRUSUNU OKURLARIYLA PAYLAŞMAYAN, ‘BİLGİÇİLİK’ TAsLARKEN BALTAYI TAŞA VURAN KÖŞE YAZARLARININ İPLİĞİNİ PAZARA ÇIKARMAK TEMEL MOTİVASYONDU. ÇÜNKÜ, İNTERNETİN VE SOSYAL MEDYANIN GELİŞMEDİĞİ DÖNEMDE KÖŞE YAZILARI, YANLIŞ BİLGİ AÇISINDAN ÖNEMLİ BİR YAYILIM KANALIDY. İLK BAŞTA KÖŞE YAZARLARININ HATALARI AKTARIMLARINI HEDEF ALAN MALUMATFURUŞ, SOSYAL MEDYANIN YANLIŞ BİLGİ YAYILIMINDA DAHA FAZLA AĞIRLIK KAZANMASIYLA BİRLİKTE BU PLATFORMLARI DA KAPSAMINA ALDI.”

Malumatfuruş, ortaaya çıktığı süreci işi şekilde aktarıyor:

“Malumatfuruş, ortaaya çıktığı süreci işi şekilde aktarıyor:

“Hatalı bilgi paylaşan, paylaştığı bilginin hatalı olduğu tarafına aktarılmasına rağmen doğrusunu okurlarıyla paylaşmayan, ‘bilgiçilik’ taslarken baltayı taşaya vuran köşe yazarlarının ipliğini pazara çıkarmak temel motivasyondur. Çünkü, internetin ve sosyal medyanın gelişmediği dönemde köşe yazıları, yanlış bilgi açısından önemli bir yayılım kanalıydı. İlk başta köşe yazarlarının hataları aktarımını hedef alan Malumatfuruş, sosyal medyanın yanlış bilgi yayılımında daha fazla ağırlık kazanmasıyla birlikte bu platformları da kapsamına aldı.”

Malumatfuruş, “Faaliyetlerinizin gazete-

belirtiyor ve şöyle devam ediyor: “Haber sitelerinde yer alan haberlerde yanlış bilgilere sık rastlanılmasının sebebi, hız ve tıklanma kaygısı ile hareket etmek ve teyitçilik becerilerinin yeterince gelişmemiş olması. Bununla birlikte düzeltme, özür gibi politikaların var olmayışı da durumu olumsuz etkiliyor. Haber sitelerinde yayınlanan, tespit ettiğimiz 2 bin 610 sahte haber linkinin yüzde 68’i hala yayında olması internet gazeteciliğiyle ilgili acı bir sorun olarak önümüzde duruyor.”



Teyit.org’un Eş Kurucusu ve Avrupa Doğruluk Kontrolü Standartları Ağı’nın yönetim kurulu üyesi Gülün Çavuş

“ZAMAN ZAMAN GAZETECİLERİN TEPKİSİYLE KARŞILAŞIYORUZ”

Doğrulama faaliyetleri sebebiyle zaman zaman internet gazetecilerinin tepkileriyle karşılaştıklarını belirten Çavuş, “Medya kuruluşlarından zaman zaman tepkiyle karşılaşyoruz. Ancak bunların neredeyse tamamı yapıldığı yanlış haberi düzeltmekte ısrar eden medya kuruluşlarından geliyor. Altı yıldır yanlış bilgiyi düzeltmenin, gelişmenin ve eleştirel düşünme kaslarımızın gelişmesi gerekliliğini bu ısrar karşısında vurguluyoruz” diye konuştu.

“AMACIMIZ HIÇBİR ZAMAN GAZETECİLERİ VE KURULUŞLARI KÖTÜ GÖSTERMEK OLMADI”

Teyit.org’un kendini hiçbir zaman “bir denetim mekanizması” olarak görmediğini söyleyen Çavuş, açıklamasını şöyle sürdürdü:

“Basın kuruluşlarından genelde doğrudan olumsuz bir tavır alındığı söylenemez. Gazeteciler ve basın kuruluşları daha çok, yayımladıkları asılsız ya da hatalı içeriklerle ilgili aktarımları görmeden gazeteleri numarası yapmakla meşgul gibi...”

Yeni Medya ve Gazetecilik alanında çalışmalar yürüten Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Süleyman İrvan’ın da teyitçilik faaliyetleri hakkındaki görüşlerini dinledik.

“AMACIMIZ DA HIÇBİR ZAMAN GAZETECİLERİ VE MEDYA KURULUŞLARINI KÖTÜ GÖSTERMEK OLMADI. BİZ ELEŞTİREL DÜŞÜNMENİN MEDYADA, BİREYLERDE, STK’LARDA, ŞİRKETLERDE GÜÇLENMESİNİ, YANLIŞ BİLGİ SORUNUNA ETKİLİ ÇÖZÜMLERİN GELİŞMESİNİ HEDEFLİYORUZ.”

Malumatfuruş: ÖNCE KÖŞE YAZILARINI, DAHA SONRA SOSYAL MEDYAYI DA KAPSAMIMIZA ALDIK

Türkiyede faaliyet gösteren bir teyitçilik platformu ise Malumatfuruş. 2015 yılında yayına başlayan bu platform kendini “köşe yazarları odaklı olmak üzere sosyal medyayı da kapsamına alarak faaliyet gösteren bir yanlışlama girişimi” olarak tanımlıyor.



İletişim kurduğumuz Malumatfuruş yetkilisi, “kimliği açıklamamak şartıyla” organizasyonun amaçlarını, yöntemlerini ve hedeflerini anlattı.

Malumatfuruş, ortaaya çıktığı süreci işi şekilde aktarıyor:

“Hatalı bilgi paylaşan, paylaştığı bilginin hatalı olduğu tarafına aktarılmasına rağmen doğrusunu okurlarıyla paylaşmayan, ‘bilgiçilik’ taslarken baltayı taşaya vuran köşe yazarlarının ipliğini pazara çıkarmak temel motivasyondur. Çünkü, internetin ve sosyal medyanın gelişmediği dönemde köşe yazıları, yanlış bilgi açısından önemli bir yayılım kanalıydı. İlk başta köşe yazarlarının hataları aktarımını hedef alan Malumatfuruş, sosyal medyanın yanlış bilgi yayılımında daha fazla ağırlık kazanmasıyla birlikte bu platformları da kapsamına aldı.”



çilik sektöründe olumlu/olumsuz etkileri sizce nelerdir?” sorusuna ise şu yanıtı verdi:

“Malumatfuruş org’un varlığının gazetecilik üzerinde olumsuz bir etkisi yok. Medya kuruluşları basın etik prensiplerini izleme, eleştirel düşünce, yalan haberlerle mücadele ve farklılık gibi konularda teşvik ettiği, gözetim sağlayarak yanlış bilgi sorunu ile mücadelede katkı sunduğu kanaatindeyiz.”

“GAZETECİLER HATALI İÇERİKLERİNİ GÖRMEZDEN GELME NUMARASINI YAPIYOR”

Malumatfuruş, kendilerinin ‘gazeteciler üzerinde bir denetim mekanizması’ iddiasının olmadığını belirtiyor. Öte yandan gazetecilerin ‘yanlışlama/doğrulama’ faaliyetleri karşısındaki tavırını ise şöyle özetliyor:

“Basın kuruluşlarından genelde doğrudan olumsuz bir tavır alındığı söylenemez. Gazeteciler ve basın kuruluşları daha çok, yayımladıkları asılsız ya da hatalı içeriklerle ilgili aktarımları görmeden gazeteleri numarası yapmakla meşgul gibi...”

Yeni Medya ve Gazetecilik alanında çalışmalar yürüten Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Süleyman İrvan’ın da teyitçilik faaliyetleri hakkındaki görüşlerini dinledik.



Prof. Dr. Süleyman İrvan

İrvan, teyitçiliğin gazetecilik mesleği için olumlu bir çalışma ortamının yanı sıra toplumu da yalan ve yanlış haberlere karşı koruduğunu söylüyor.

“TEYİTÇİLİK TOPLUMU YALAN VE YANLIŞ HABERLERDEN KORUYOR”

İrvan, teyitçilik faaliyetlerinin gazetecilik mesleği açısından olumlu girişimler olduğunu belirterek, ş görüşü paylaştı: “Özellikle sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle ve internet gazeteciliğinin yaygınlaşmasıyla doğruluğu kuşkulu haberlerin sayısında ciddi bir artış yaşandı. Doğrulama platformları bu süreçte ortaya çıkan ihtiyacı bir cevaptı. Eğer bu platformlar bağımsız ve tarafsız bir biçimde işlerini yapıyorlarsa elbette olumlu bir görev yapmakta, toplumu yalan ve yanlış haberlere karşı korumaktadırlar.”

“GAZETECİLİK HESAP VEREBİLİR OLMASI GEREKEN BİR MESLEK”

İrvan, zaman zaman teyit platformları ile gazeteciler arasında yaşanan tartışmalar ve ‘denetim mekanizması’ iddialarıyla ilgili işi yorumu yaptı:

“Doğrulama işi aslında teknik bir konu. Doğrulamanın bir gazeteci tarafından yapılması gerekmiyor. Aslında iyi bir medya okuryazarı olan her yurttaş doğrulamayı yapabileceğine sahip kişi demektir. Gazetecilik üzerinde denetim mekanizması haline geldiği iddiasına gelince, gazetecilik zaten şeffaf olmalı, hesap verebilir olmalı gereken bir meslek. Eğer daha en baştan gazeteciliği

doğruları söyleme mesleği olarak tanımlarsak; gazeteci doğruları yazdığı süreçte böyle bir doğruluk denetiminden şikâyet etmemesi gerekir.”

GAZETECİLER NE DÜŞÜNÜYOR?

Teyit platformlarının açıklamaları ve akademik yorumun yanı sıra gazetecilerde bu faaliyetler hakkındaki görüşlerini sorduk.



Gazeteci Çağla Üren

Gazeteci Çağla Üren şunları söyledi: “Türkiyede teyitçilik faaliyetleri yürüten arkadaşların değerli bir iş yaptığını düşünüyorum. Zira özellikle pandemi gibi yanlış bilgilerin halk sağlığını doğrudan ilgilendirdiği kriz dönemlerinde gerek hazırladıkları rehberler gerekse sitelerde yayımlanan dosyalar ufuk açıcıydı.”

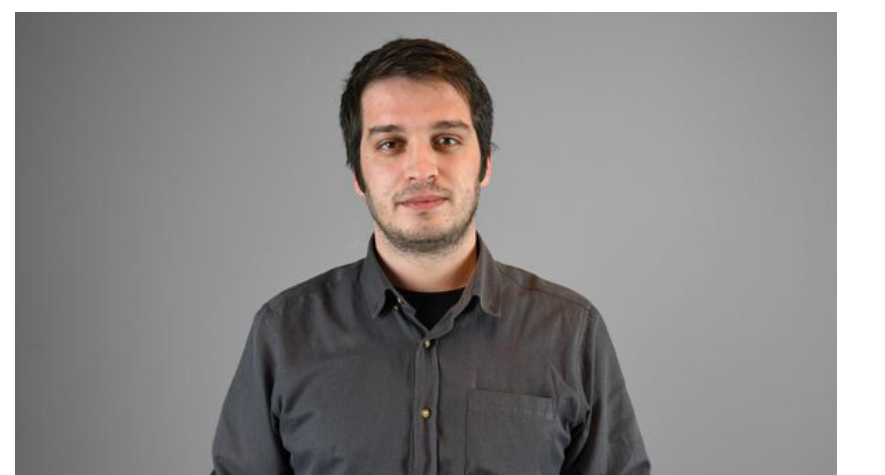
“TARTIŞMALARI VERİMLİ BULUYORUM”

“Teyit’ni faaliyetleri biliyorsunuz T24 polemliğinde çok tartışıldı. Ben bu tür tartışmaları verimli buluyorum. Teyitçiler gazetelerden aldığı tepkiler doğrultusunda kendilerini güncelledikleri, gazeteler de duruma olabildiğince yapıcı yaklaşırsa kendi yolunuza bulabilirsiniz.”

Gazeteci Erkin Öncan işe konuyla ilgili şu görüşleri paylaştı:

“HERKES ASGARI DÜZEYDE ‘TEYİTÇİ’ OLMALI”

“Teyitçilik faaliyetinin sadece Türkiye’de değil, dünyada da çok önemli bir işlevi olduğunu düşünüyorum. Bu konuda faaliyet yürüten kuruluşlar da süreç öncülük etmesi bakımından kritik görevler üstlendiler. Ancak ben, başta gazeteciler olmak üzere herkesin asgari düzeyde ‘teyitçi’ olması gerektiğini düşünüyorum. Bu durum yaygınlaşmadıkça, teyitçilik faaliyeti ‘teyiti yapan kurumun’ tekeline giren bir konu haline gelecek.”



Gazeteci Erkin Öncan

“Teyitçilik faaliyetleriyle ilgili devam eden tartışmalara rağmen, gazeteciliği olumlu etkilediğini düşünüyorum. Bir ‘doğrulayan’ bulunması, herkesin daha önceli ve dikkatli çalışmasına yol açan bir iklimin kapısını açabilir. Tabii, bir ‘doğrulama’ aracı olarak kaldığı sürece.”